

VJERONAUKA U OSNOVNIM ŠKOLAMA

Dr. Enes HUSEINAGIĆ

Sažetak

Ovaj rad je pokušaj da se dijagnosticira pozicija i mogućnosti nastave vjeronauke u osnovnim školama. S obzirom da je vjeronauka postala sastavni dio demokratski orijentirane škole, sa ciljem da doprinese potpunom razvoju ličnosti učenika, duhovnoj obnovi društva, razvijanju tolerancije i poštivanja različitosti, potrebno je realno sagledati njene mogućnosti i pružiti preporuke za rješavanje eventualnih problema na koje nailazi.

Nastava vjeronauke je definirana svojim ciljevima i zadacima koje treba ostvariti.

Za uspješnu realizaciju vjeronauke u školama presudan uticaj imaju realizatori ove nastave, odnosno vjeroučitelji. Oni trebaju biti primjer svakom svom učeniku na putu vjerskog sazrijevanja. Iako su očekivanja od nastave vjeronauke u većoj mjeri ispunjena, potrebno ju je kontinuirano unapređivati.

Škola, kao odgojno-obrazovna ustanova svojim aktivnostima razvija društvo u cjelini, njeguje i čuva provjerene vrednote i samim time, ona je temelj stvaranja novih sistema vrijednosti i obrazaca ponašanja. Kako živimo u svijetu različitosti, škola pomaže da djeca odrastaju i žive u tom svijetu koji ne dijele, nego obogaćuju. Demokratizacija društva uslovlila je potrebu za promjenama u školstvu, što je rezultiralo uvođenjem vjeronauke u naš odgojno-obrazovni sistem. Samim time, vjeronauka je postala sastavni dio demokratski orijentirane škole, sa ciljem da doprinese potpunom razvoju ličnosti učenika, duhovnoj obnovi društva, razvijanju tolerancije i poštivanju različitosti.

Nastava vjeronauke je u Tuzlanskom kantonu organizirana kao fakultativna nastava od školske 1993/94. godine. Kasnije su vjeronauka i religijska kultura uvedeni kao izborno-fakultativni predmet za učenike od prvog do osmog razreda (Sl.novine TK, br. 11/04). Kako je ova nastava zastupljena u našem odgojno-obrazovnom sistemu više od petnaest godina, moguće je realno sagledati njene mogućnosti i pružiti preporuke za rješavanje eventualnih problema na koje nailazi.

Predmet vjeronauka je dobio status fakultativnog predmeta. Izdato je Uputstvo za realizaciju ove nastave, kojim se objašnjava struktura predmeta, način opredjeljivanja i obaveznosti nakon izbora, kriteriji za vrednovanje učeničkih postignuća kao i mogućnosti za realizaciju ostalih vidova nastavnih aktivnosti. Evidencija nastave i učeničkih postignuća se vodi kao i kod nastavnika ostalih predmeta. Radno-pravni status nastavnika (vjeroučitelja), koji realiziraju nastavu vjeronauke, je u potpunosti izjednačen sa ostalim nastavnicima. Nastava vjeronauke u školama je organizirana kao konfesionalna pouka sa sadržajima koji obuhvataju vjerska učenja određenih vjerskih zajednica. Konfesionalno obilježje nastave vjeronauke u školi se posmatra kao prilika vjerskog odgoja djece u skladu sa njihovim vjerskim uvjerenjem, životnim vrijednostima, tradicijom i učenjem. Na ovaj način se afirmira priroda savremene demokratske, pluralističke i vrijednosno utemeljene škole, u kojoj vjeronauka pruža značajan doprinos cjelokupnom odgojno-obrazovnom sistemu. Ovakav interkulturalni pristup djeci omogućava upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitog, ali i tuđeg kulturnog i nacionalnog identiteta. Ovako artikulirana nastava vjeronauke, s jedne strane, omogućava odgoj vjerske autentičnosti unutar vlastite religije, a s druge strane, njeguje toleranciju u odnosu na druge i drugačije religije, kulture i poglede na svijet.

Nastava vjeronauke u osnovnoj školi je koncipirana sa precizno definiranim ciljevima i zadacima koje treba ostvariti. Cilj vjeronauke je da, u duhu religijske tradicije, upozna učenike sa vjerom kojoj pripadaju na način koji će zadovoljiti osnovne principe odgojno-obrazovnog procesa. Ovako formulirani ciljevi pomažu učenicima da kritički prosuđuju o vlastitom životu i svim problemima u društvu i svijetu u kojem žive. Znači, cilj nastave vjeronauke je:

1. da pomogne učenicima da razumiju predviđeno gradivo (nastavni program),
2. da nauče osnove vlastitog vjerovanja iskazanog kroz nastavne sadržaje,
3. da pobudi odgovarajuća osjećanja o sadržajima koji upotpunjavaju predmet,
4. da njeguje saosjećanja koje je osnova čovjekoljublja,
5. da pomaže učenicima da kroz iskustvo nauka o Bogu, čovjeku i svijetu, zrelo i svjesno ostvare svoj vlastiti život u porodici i široj društvenoj zajednici.

Zadaci nastave vjeronauke su da učenicima pruži cjelovit religijski pregled na svijet i život, da sistematski upoznaju svoju vjeru u njenoj doktrinalnoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji, a sve to u duhu tolerantnog odnosa prema drugim religijama.

Sadržaji nastave vjeronauke, kroz korelaciju sa ostalim predmetima, uspostavljaju vezu sa ostalim ljudskim saznanjima, jer poznavanje različitih sadržaja omogućava razumijevanje istorije, filozofije, književnosti, likovne umjetnosti, arhitekture, muzike, ekologije....

Pored ovih dimenzija vjeronauka se bavi odgojem učenika, odnosno oplemenjavanjem njegove ličnosti kroz bolje razumijevanje i poštovanje svojih roditelja, starijih, prijatelja i na kraju univerzalnih vrednota.

Za uspješnu realizaciju vjeronauke u školama presudan uticaj imaju vjeroučitelji. Pored ljubavi prema djeci i svom pozivu oni treba da posjeduju i odgovarajuće kompetencije. Treba da budu svjesni mogućnosti i granica vjerskog odgoja i obrazovanja i na taj način da artikuliraju proces buđenja i otkrivanja vjerskog stava. Vjeroučitelji ne bi „smjeli“ pristupiti učenicima sa stavom da oni pohađaju nastavu vjeronauke što su vjernici. Postoji mnoštvo razloga zbog kojih se oni opredjeljuju za ovaj predmet. To prije svega može da bude radoznalost, želja roditelja, priklanjanje većini itd.

Stručna kompetencija vjeroučitelja podrazumijeva cjelovitost njegovog teološkog i pedagoškog obrazovanja. Odgojno-obrazovna specifičnost vjeronauke podrazumijeva harmoniju duhovno-vjerničkog i stručnog identiteta nastavnika vjeronauke koji treba da bude obdaren istinskom dobrotom i otvorenosću za probleme svojih učenika. Drugim riječima, on bi trebao svojim primjerom biti „sapatnik“ na putu vjerskog sazrijevanja svojih učenika.

Posebnu pažnju nastavnika vjeronauke treba posvetiti pripremanju nastave, jer je to jedan od uslova kvalitetne realizacije nastavnog procesa. Kontinuiranim pripremanjem za čas nastavnika će izgraditi svoj pedagoški stil i izbjeći

svaku improvizaciju u nastavi. Ovakav rad pretpostavlja, pored prethodnog pedagoškog obrazovanja, i stalno praćenje pedagoške i metodičke literature. Usvajanje nastavnih sadržaja treba da bude postepeno i usmjereno na racionalno korištenje raspoloživog vremena, jer je vjeronauka specifičan, kompleksan i potencijalno bezgraničan predmet, naročito po obuhvatu nastavnih sadržaja. Pored transponiranih didaktički oblikovanih teoloških znanja, ona omogućava i sticanje spoznaja o univerzumu čije su zakonitosti, u užem smislu, predmet izučavanja drugih disciplina. Tako je nastavnik vjeronauke suočen sa neophodnošću stalnog inoviranja vlastitih spoznaja, kako iz oblasti svog predmeta, tako i iz onih predmeta sa kojima će nastojati ostvariti korelaciju. Svoj iskaz nastavnik treba da harmonizira sa učeničkim mogućnostima recepcije, kako bi im maksimalno približio pojmovno-terminološku bazu svog predmeta. Takođe, od vjeroučitelja se očekuje da posjeduje informatičku pismenost, te nastavu može da učini efikasnijom i atraktivnijom.

Rezimirajući sve navedeno, može se zaključiti da nastavnik vjeronauke, pored ljubavi prema pozivu, treba da posjeduje dobru osposobljenost za svoj poziv, odgovornost i želju za usavršavanjem po svim elementima koji su u funkciji odgojno-obrazovnog procesa.

Utisci, vezani za realizaciju nastave vjeronauke (islamska vjeronauka) u osnovnim školama u Tuzlanskom kantonu, vezani za nastavne sadržaje, organizaciju i realizaciju nastave kao i karakteristike nastavnika koji realiziraju nastavu za ovih petnaestak godina su različiti.

Očekivanja od nastave vjeronauke su u uglavnom ispunjena, što se posebno ogleda u zadovoljstvu učenika sadržajem ovog predmeta, drugačijem načinu rada i drugačijim komunikacijskim obrascima među konzumentima odgojno-obrazovnog rada. Ima i primjedbi na način realizacije nastave i to u pogledu organizacije i uvjeta rada, nastavnih metoda i samog nastavnika. Primjedbe koje se odnose na vjeroučitelje ukazuju na potrebu selekcije kadra i boljeg organiziranja stručnog usavršavanja u cilju njihovog upoznavanja sa nastavnim metodama koje su najprimjerenije razvojnim karakteristikama, predznanjima i kapacitetima učenika. U tom smislu i Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK, Pedagoški zavod Tuzla i Behram-begova medresa Tuzla, sa željom da unaprijedi nastavu islamske vjeronauke u osnovnim školama, organizirali su u proteklih pet godina veliki broj seminara za stručno usavršavanje nastavnika vjeronauke. U okviru ovih seminara posebna pažnja je posvećena savremenim metodama rada u nastavi, osnovnim karakteristikama intelektualnog i socijalno-emocionalnog razvoja djece i mladih.

I pored velikog entuzijazma svih učesnika odgojno-obrazovnog procesa, te želje da se što bolje realizira nastava vjeronauke i opravda njena svrha uvođenja u obrazovni sistem, nameće se i potreba za permanentnim praćenjem i kvalitetnom analizom efekata njene realizacije. Naime, predmet islamska vjeronauka kao i svi „instalirani“ novi predmeti (prvi, drugi... razred devetogodišnje osnovne škole, informatika, strani jezik...), nisu imali tretman u vidu eksperimentalne provjere, pa su se javljali i određeni problemi. Najveći problemi se javljaju u „uklapanju“ časova vjeronauke u raspored časova škole, jer se paralelno realiziraju dva ili tri predmeta (islamska vjeronauka, religijska kultura, vjeronauka drugih konfesija itd.) istovremeno. Često su odjeljenja brojnija, jer se u zadnje vrijeme integiraju učenici više odjeljenja zbog finansijskih efekata. Ovakva racionalizacija nije u funkciji unapređivanja kvaliteta u nastavi. U nekim školama nastava vjeronauke se održava šesti čas što je, kako kaže jedan vjeroučitelj, za učenike nižih razreda osnovne škole veoma naporno. Poteškoće se javljaju i prilikom usklađivanja rasporeda časova, jer ima slučajeva da jedan nastavnik realizira nastavu vjeronauke u tri škole. Određen broj nastavnika ističe da nema standarda postignuća učenika za ovaj predmet. Većina nastavnika smatra da je nužno upoznati i roditelje sa nastavnim programom vjeronauke.

Navedena iskustva nude projekciju stanja nastave vjeronauke u školama. Utisak je da vjeronauka polahko, ali sigurno, zauzima značajno mjesto u školskom životu, ali nailazi na poteškoće većinom tehničke i organizacione prirode. Sigurno je da navedene poteškoće nisu nešto što je nemoguće riješiti, jer je potrebno malo „sluha“ i otvorenosti za saradnju svih onih koji su zainteresirani za uspješniju realizaciju ovog predmeta. Naravno da treba prevazići i „rivalstvo“ između nastave vjeronauke i religijske kulture, jer po ciljevima i zadacima to ne bi trebali da budu.

Analizom općeg stanja i poteškoća koje se javljaju prilikom realizacije nastave vjeronauke, može se zaključiti da ovaj predmet prolazi kroz faze koje su karakteristične za svaki novi predmet u školama i da je teško nakon relativno kratkog vremena njene realizacije ponuditi potpuno učinkovito rješenje. Kako vjeronauka utiče na razvoj ličnosti koja će poštovati sebe, ali i razumijevati i poštovati druge i drugačije, zavisit će svakako i od toga na koji se način realizira u školama. Pored razvoja duhovnosti i upoznavanja sa sopstvenom vjerom i tradicijom, vjeronauka treba da omogućiti i razvijanje tolerancije i odgoj za suživot u multikulturalnom i multikonfesionalnom društvu. Treba voditi računa da se sadržaj nastave vjeronauke ne pretvori u „suhoparan“ sistem definicija i nerazumljivih pojmova koji bi onemogućio da učenici shvate bogatstvo isprepletanosti tradicija i duhovnih vrijednosti za koje odgaja vjeronauka. Zato se s pravom očekuje da će aktualni model nastave vjeronauke pružiti značajan doprinos duhovnom preporodu i demokratizaciji škole u cjelini, te je neophodno permanentno praćenje i vrednovanje njene realizacije, kao i teorijsko i praktično provjeravanje opravdanosti i uspješnosti postojećeg modela, sa ciljem da se učinkovito rješavaju i prevladavaju teškoće na koje

nailazi. Takođe, treba korigirati i eventualne pogrešne i ishitrene korake u koncipiranju ovog modela u devetogodišnjoj osnovnoj školi. Ovu nastavu treba izvoditi što je više moguće „prirodno“, tj. sadržaje prenositi kao cjelinu koristeći sva raspoloživa didaktička sredstva, posjete vjerskim institucijama i pouke koje će biti impresivne i slikovite sa primjerima iz života.

Nastava treba uvijek da bude dijaloška i komunikativna, iskrena i otvorena. Nastavni proces treba da projicira radost, igru, komunikaciju, razonodu, ozbiljan rad itd. Naročito u devetogodišnjoj osnovnoj školi treba voditi računa o principu primjerenosti uzrastu učenika, pravilnošću i elokvencijom govora samog vjeroučitelja. Nastava vjeronauke treba da bude u bliskoj vezi sa ostalim predmetima. Sve navedeno izuzetno je važno, jer bi neadekvatan pristup nastavi vjeronauke nanio više štete religiji i vjeri, nego situacija kada ova nastava nije bila organizirana u školama.

Summary

الموجز

RELIGIOUS EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOLS

التعليم الديني في المدارس الابتدائية

Enes Huseinagić

د. أنس حسيناغيتش

This work is an attempt to diagnose the position and the possibilities of offering religious education in elementary schools. Considering that religious education has become an integral part of a democratically oriented school, with the aim of contributing to the total development of the personality of a student, the spiritual renewal of society, development of tolerance and respect for diversity, it is necessary to look at its possibilities and offer suggestions for solving possible problems it encounters.

Religious instruction is defined with its aims and task which need to be realized.

For successful realization of religious instruction in schools, those who carry out instruction, in other words the religious instructors possess the decisive influence. They need to set an example for every student who is on the path of religious maturity. Although the expectations of religious instruction have been realized for most part, they need to be continually improved.

Key words: religious instruction, elementary schools, tolerance, student, religious instruction

يعتبر هذا العمل محاولة لتشخيص مكانة مادة التعليم الديني وإمكاناتها في المدارس الابتدائية. وبما أن التعليم الديني أصبح أحد مكونات المدارس ذات التوجه الديمقراطي. الذي يهدف إلى التنمية الكاملة لشخصية التلميذ. والتجديد الروحي للمجتمع وتطوير التسامح واحترام الفوارق. فإنه بات من الضروري إجراء دراسة واقعية لإمكانات هذه المادة. وتقديم التوصيات من أجل إزالة ما يقف أمامها من مشاكل.

وقد تم تحديد تدريس مادة التعليم الديني والأهداف والمهام التي يجب تحقيقها.

يعتمد النجاح في تدريس مادة التعليم الديني في المدارس بشكل رئيسي على المدرسين الذين يتصدرون لتدريس هذه المادة. لذا ينبغي لهم أن يكونوا الأسوة الحسنة والقوة لجميع التلاميذ السائرين على طريق النضج الديني. وبالرغم من أن مدرس مادة التعليم الديني يحققون نسبة كبيرة من التوقعات. إلا أن الأمر يحتاج إلى التحسين المستمر.

الكلمات الرئيسية: التعليم الديني. المدارس الابتدائية. التسامح. التلميذ. مدرس مادة التعليم الديني.